

ՆԱԽՔԻՆ ԵՄԻՔԵՐ

Կոստանդնուպօլիս, 8 Յունիս:

Երբ Վորին Վսեմութիւն Բիզա փաշան Իզմիւտէն դարձաւ: Եւ պաշտօնատարը առաջ կէտէրէք զայր է, անկից Պրուսա. ետքը Մուհալիճի ազարակը այցելութիւն ըրեր է Սպանիայէն եկած ոչխարները տեսնելու համար. անկէ Իզմիտ անցեր է ուր տեղ Վեհափառ Բըքային հրամանաւ չուխայի գործատուն մը կը շինուի հիմակ: Վորին Վսեմութիւնը ամէն տեղ մանաւանդ Պրուսա, մեծ պատուով ընդունեն էն:

Ն. Վսե. Հալիլ փաշա օսմանեան ծովապետը՝ երեկ Լասերի Ղէտիա շոգենաւով Սե ծովէն դարձաւ: Ն. Վսե. Ինչպէս Պարթըն զայր է, Բիտայի ծովեզերքը եղած երեւելի քաղաքները ու նաև շինելու տեղանքը այցելութիւն ընելով: Կրուի թէ մօտերս վերստին կը մեկնի ասկից Սե ծովու Լաբոսայի եզերքն ալ պտրտելու համար:

Ն. Վսե. հաճը Բեամիլ փաշա Պէլկրատու նախորդ կառավարիչը՝ Վերապէրի խորհրդարանին անդամ կարգեցաւ:

Քիւրտիստանի նամակները կը հաստատեն որ ժամտախոր բաւական կոտորած կընէ եղեր ան կողմը: մանաւանդ Երզրու մի նահանգը: Պօլոյ առողջութեան ատենը աս լուրը առնելուն պէս, շուտ մը պէտք եղած միջոցները կարգադրեց աս պատուհասին առջին առնելու համար:

14 Յունիս:

Ն. Բըքայական Բարձրութիւն Ելլէրդ իշխաւ

նը Բրուսիոյ, անցած իրեքշաբթի Վեհափառ Բըքային ներկայացաւ իր հետը եղող երեւելի պաշտօնատէրներովը. Ն. Վսե. Բիզա փաշան և ուրիշ մեծամեծ անձինք ալ հոն գտնուեցան: Ն. Վեհափառութիւնը սիրով ընդունեց յիշեալ իշխանը ու շատ մարդասիրութիւն և մտերմութիւն ցըցուց աւեր: Ն. Բարձրութիւնը արքայական պալատէն դուրսնալով Սահմուտի ըստած հաւայարկ նաւը գնաց պտրտեցաւ. հետեւալ օրն ալ Վորին Վսե. Բիզա փաշային, Բհմէտ Գեթհի փաշային ու Վերապէր փաշային ընկերութեամբ ներկայ գտնուեցաւ Լաւ կիւտար, հետեւակ ու թնդանթաճիզ զօրաց կըրթութեանը:

Հարթ օրը՝ Պոստափառ Բըքան մեծ կոչուեց մը ըրաւ Պէլկրայի պալատը՝ ի պատիւ արքայազուն իշխանին. Բրուսիայի և ուրիշ տէրութեանց դեսպանները նաև Օսմանեան կառավարութեան բոլոր մեծամեծները հրաւիրած էին աս խրախճանը: Ն. Բարձրութիւն իշխանը՝ Պոստափառ Բըքային կենդանութեանը զինի խմբը. նմանապէս բարձրապատիւ Լապարքուն ալ իշխանին ու բոլոր բարեկամ տէրութեանց կենացը: Հացիկրոյթը լրջնալու առնելով Ն. Վեհափառութիւնը նոյն օրհաջը գալով թէ իշխանին և թէ դեսպաններուն հետ սիրալիք խօսքերով տեսնուեցաւ: Կէս զիշերվան մէկ ժամ մնացած կոչնականները ետ դարձան արքայական պալատէն:

Երեկ, Գիւրիտ Եֆէնտին արքունական պալատի քարտուղարներէն Ն. Վեհափառութեանը կողմանէ ընծայ տարաւ Բրուսիոյ իշխանին երկու աղւոր ձի, որոնց մէկը ծանրագին սարօք (րախա) հոյակապ

սուր մը ոսկեպատեան ու աղամանդներով զարդարած, երկու թանկագին ծխարանորձ և երկու պատուական Բիշմիրու շաւ. իշխանին հետը եղող երկու երեւելի անձանց ալ նիշանի իֆթիխար ու ոսկեպատեան սուր մը:

Տէրութեան շոգենաւերը փէքի Էֆէթ ու թահիբի Պահրի, անցած շաբաթ օր Մոսկուայէն եկան. առաջինը 800, ու երկրորդը 700 զօրք բերաւ որոնք քարանդինան են հիմակ:

Օսմանեան շոգենաւերու ընկերութիւնը նոր շոգենաւի մը կը ապագէ: Երկուստա շինուած, որ մօտերս Պօլիս պիտ' որ գայ:

ՊՐՈՒՍԱ

Վորին Վսեմութիւն Բիզա փաշան որ Լոնդոնի զայր էր չուխայի արքունական գործատուներուն շինութիւնները անձամբ տեսնալու ու Մուհալիճի կողմերը գտնուած Սպանիայի ոչխարներուն որակ ստեղծելու աղէկ մը իմանալու համար, բարեհաճեցաւ մարդասիրաբար Պրուսայէն անցնելու, որպէս զի աս քաղաքին բնակիչներուն կայսրութեանը վրայօք ալ տեղեակ ըլլալով, իր մարդասէր խնամքը անոնց վրայ ալ հովանի ընէ: Ուստի քաղաքիս բարեգութ կառավարիչ Վորին Վսեմութեան Տիւրպէր փաշային հետ մտերմական սիրով տեսնուելով ու բնակիչներուն հանգստութիւնը ու բարեկեցութիւնը իմանալով հոգեով չափ ուրախացաւ:

Պրուսայի բարեկարգ Բուաշնորդ Վերապատիւ Զարութիւն սրբազան Բըքեպիսկոպոսը՝ նոյն քա-

ՔԱՆԱՍՐՔԱԿԱՆ

Տրամադրէ մեզի անանկ գժուար սարսափներու մէջ գտնուել որ ընդդէմ մեր անկողնապահ ու խաղաղութի սկզբնայնը, օրս Գիւրիտ գործիք մը կը լայ երբեմն առժամանակեայ վեճերու. թէ պէտեւ փորձել գիտնալով թէ մեր ազգին ասանկ վեճերն օգուտ մը չեն ծնանիր երբեք, կը զգուշանանք ըստ կարի ու հաւով չափ կը շնանք միշտ ու ամէն առիթներու մէջ, որպէս զի երկու կողմն ալ անկեղծ սիրով միտքանկեցնենք: Այս բարեսէր աշխատութիւնը ցանկալի է մեզի հաստատել, որ այս անգամ ալ առեւել զիւրին ըլլալու է, որովհետեւ երկու կողմն ալ ուսումնական ու արժանապարհ անձինք ըլլալով ու ճշմարիտ ազգասիրութեան գինը ազգի ճանչնալով մեկը մեկէ փոփոխակի գանգատ կընեն, աս ազնուական սուսքներու թանկութեանը վրայօք: Թէպէտեւ աս նախանձաւորութիւնը ըստ ինքեան գովութեան արժանի է, այլ կը ցանկանք որ ամէն հայրենասէր անձն առաւելապէս գործըրթան թէ բանիւ յայտնէ իր ազգասիրական եւանդը:

Երբեմնի պիտի համարինք զմեզ թէ որ աս երկու կողմն ալ Արշալոյս Արարտեանին ազգասիրական յորդորանքէն հանուելով, ու աս կերպ վեճերը՝ ազգին մէջ բարեբաղդութեամբ հաստատուած մտերմ սիրոյ ու միտքանկութեան վրայօք ըլլալու ազգի գիտնալով, կը զարգարին այսուհետեւ ասանկ նիւթերու վրայօք նամակներ կը կը մեզի որ հրատարակեն: Սակայն այս անգամին պարտաւորեցանք հետեւեալ նամակը հրատարակել, անոր հեղինակին ու բարեկամացը կողմասիրութեան նշան չի տալու հա-

մար: Ետեւոր մեր հետը կը համաձայնին անշուշտ, թէ օրագրի մը վերաբերութեան սրտանը սովորաբար կարծուածէն աւելի գժուարին է, մանաւանդ աս մասին մէջ. . . . .

ԱՐԴՈՅ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ

Թիւ 141 ձեր յարգի օրագրին մէջ՝ Ն. Յ. Վ. Ս. ստորագրութեամբ գրած նամակը (որն որ Բըքայալոսոյ Բարաւտեան թիւ 121 ին մէջ հրատարակուած իմ գրութեանն պատասխանը է) պարտաւորեց ինձի միայն ճըշմարտութիւնը ու ազգասիրութիւնը պաշտպանելու համար, կրկին աղաչել ձեր յարգութիւնը որ աս նամակս ալ շնորհք ընէք հրատարակելու:

Վերոյիշեալ Ն. Յ. Վ. Ս. պատեկին՝ Օսմանեան պատմութեան կողմնասիրութիւնը ծածկել ուղիւ կըսէ թէ, իմ ըրած ազգասիրական գանգատս անհիմն է, ու նոյն զրքին հեղինակը հարկաւոր տեղանք ամենեւին զանց չէ ըրած, ու Օսմանեան Տէրութեան մէջ անուանի եղած հայերը բոլորն ալ յիշատակեր չի մոռցեր է, թէպէտեւ ասկէ շատ տարի առաջ եղած ալ ըլլան: Երբ ամենայնիւ Կորին Վսեմութիւն Պօղոս Պէլին վրայօք «մանաւոր յիշատակելու արժանի բան չի գտեր է», կըսէ, թէպէտեւ անոր ժամանակակից է և ան մեծահամբաւ:

Հայագրի անձին հաղուագիւտ քաղաքական տաղանդները լսած է ու կարգացած է Լաբոսայի օրագիրներու ու զրքերու մէջ. բայց և այնպէս ՄՈՌՑԵՒ Է ԲՈՐՈՐՎԻՆ. այլ սիւսիւրիչէճին, հրեայ պառաւր և այլն գուցէ յիշատակելու խիստ արժանաւոր ու հարկաւոր ըլլալուն զանց ըրած չէ: Կը թողո՞ւմ որջամիտ հասարակութեանը որ անաւատ գաղափարներով վճիռ ընէ ասանկ սքանչելի ազգասիրութեան մը վրայ, ու զրուցէ թէ արդեօք օրինաւոր չէ՞ մի, իմ առջի գրով ըրած հայրենասիրական գանգատս:

«Վարդ չէ՛ պին, Լաղուպ Վիբան, և այլ երեւելի հայագիրները յիշած են, կըսէ, Օսմ. պատմ. մէջ»: Ետեւ յիշատակութիւնը իրաւունք կընայ մի տալ արդեօք ուրիշ արժանաւոր անձինքներու վրայօք լուծեամբ անցնել: Ետեւ շատն ալ Չ. Ն. Վիքայիլին հայոց պատմութեան մէջ գրած տեսնալով, գուցէ չի կրցեր է զանց առնել Օսմանեան յարգի պատմին ալ:

«Սուլթան Մահմուտի բոլոր պատմութիւնը կարճ կնիալով, Պօղոս Պէլին մուսցութիւնը զարմացման արժանի չէ» կըսէ Օսմանեան պատմիչին փաստաբանը: Որուն կը պատասխանեմ թէ, յիշեալ պատմութեան

ղաքի հայազգի ժողովրդոց քանի մը հոգաբարձու- ներուն ընկերութեամբը պատիւ ունեցաւ ներկայա- նալու Կորին Վսեմութեանը, որ յօժարամիտ սրաիւ- ընդունեց անոր խորին երախտագիտութեան անկա- ծական յայտարարութիւնը, որ ազգին կողմանէ ք- րաւ օգոստոսիաւ Երբային մարդասիրական խնամ- ցը ու Կորին Վսեմութեան հայրազուժ բարերա- ըութեանցը համար. շնորհակալ ըլլալով նաև քա- ղաքիս գլխաւոր կառավարիչին ու գործակալներուն քաջարթուն հոգորութեանցը վրայօք :

Կորին Վսեմութեան իրաւ փառային հետ ճանա- պարհորդակից ըլլալով Երբունի վառօդապետ Սե- ծապատիւ հատեան Պօղոս աղան, և Երբունի ճար- տարապետ Սեծապատիւ կարապետ Եղան, աղա- սիրական հոգով այցելութիւն ըրին տղայոց ու աղջկանց դպրատուններուն, ու առատածեռն պար- զեններով իրենց ուսումնասիրական գովելի եռանդը յայտնելով, մեծ մխիթարութեան ու երախտագի- տութեան մէջ ձգեցին Պրուսայու հայազգի բարե- սէր ժողովուրդը :

ԵԳԻՊՏՈՍ

Երէքսանդրիա, 4 Յունիս :

Աս օրերս քաղաքական խնդիրներու վրայ ամե- նեւն զըոյց չըլլար, հասարակութեան ուշադրու- թիւնը բոլորովին առևտրական մեծ գործքերուն վրայօք զբաղեալ ըլլալով: Արոնցմէ երեւելին Ս. Թէօօօօրօ Պալթաճիին գործը է, որ (Օսմանեան Տէրութեանը կողմանէ անոր տրուելու տարեկան տուրքը կրինդըէ Կորին Բարձրութեանէն. որն որ կամեցաւ բամպակ կամ ուրիշ ապրանքներ տալ գրեթէ մէկ միլիոն իրիք հարուր հազար թախելի արժողութեամբ: Բայց Ս. Պալթաճիին արժանաւոր գին չի տալուն համար, Կորին Վսեմութիւն Պօղոս Պէյը իսկոյն յօժարամիտ իր ստորագրութեամբը փոխանակազրութիւններ տրուաւ 32,500,000 տաճիկ դուռուշի չափի վճարելի Թրիքիտ իր եղբորմէն զմիւռ- նացի Սեծապատիւ Կուսուֆեան Պետրոս աղայէն: Աստի Կորին Բարձրութիւն Կզիպտոսի փոխար- քան ալ աս գումարին փոխարէն 100 հազար խան-

գիրքը երեսուն թագաւորաց պատմութիւն պարունակե- լով, թող ընթերցողները գատաստան ընեն թէ սրգեօք Սուլթան Սահմուտի պատմութիւնէն երկար պատմու- թիւն կ'ա՞յ մի, որն որ գրքին տասներորդ մասը բոններ է. Կզիպտոսի կուսակալին սկիզբէն մինչև իր օրը կըզրէ ու տող մըն ալ Սեծապատիւ Պօղոս Պէյին չէ կըզեր նուիրել, երբ կըտեսնանք որ Լալէթը համաօտ յիշա- տակութեամբ, Խսիէլին վրայօք ալ լուութեամբ չէ ան- ցեր: «Ան վեհանձն իշխանը կարօտ չէ, կըսէ, (Օսմանեան պատմիչին յիշատակութեանը»: Միկաս ալ կընդունիմ բայց միթէ ան պատմութեան մէջ յիշած երեւելի ան- ձինքը կարօտ էին (Օսմանեան պատմութեան մէջ յիշ- ւելու. միթէ աղաւսէր պատմիչը յիշատակելու անձին կարօտութեանը մը պիտի նայի :

(Օսմանեան պատմութեան պաշտպանը, կըսէ թէ «նոյն գրքին հեղինակը չէ գիտցեր ի՞նչ կերպով պէտք էր յիշատակել Պէզձեան հանգուցեալ Միքայի»:

Իմաստուն պատմիչի մը, որ ասանկ մեծ Տէրութեան մէջ պատահած բազմակերպ գեղաշաղկանքները քիչ կամ շատ քաղաքականութեամբ կըզրէ, ի՞նչ դժուարութիւն կար գոնէ համաօտ յիշատակութիւն մը ընել հանգու-

թար անցած տարվան բամպակներէն, Թրիքիտ յիշ- եալ Սեծապատիւ հայազգի աղային խրկելու է որ ծա- խէ իր հաշուին. նմանապէս նոր հոնձին բամպակնե- լին ալ բաւական ապրանք խրկուելու է: Երդէն Կորին Բարձրութեան նաւերը կըպատրաստուին որ նոյն բամպակները բեռնաւորեն Թրիքիտ տանե- լու համար: Աս կերպով Ս. Պալթաճիին պաշտօնը կատարելով գաղղիացի շողենաւով այսօր ճամբոյ ելաւ Կոստանդնուպօլիս դառնալու :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ԻՐԻՔ

ԿՆԳՂԻՆ

Կնորա, 26 Մայիս :

Քանի մը ատեն է որ Խալանտայի մէջ շերտու- թիւն մը ծագեցաւ, որն որ միշտ էվելնալու վրայ է: Կառավարութիւնը, օրագիրները և հասարակու- թիւնը անգամ այս գործոյն վրայօք զբաղեալ են, ու դեռ մարդ չի յտէ թէ ի՞նչ վախճան պիտ' որ ու- նենայ :

Խալանտայի կրթահանձնի որ հոն ալ հին սովու- ըութեանց պէս բաւարարուելու մը հաստատուի. վասն զի ինչպէս 1796 թուականը Տուպին մայրաքաղաքին մէջ ալ յատուկ բաւարարուելու մը կար: Բայց ան ա- տենը՝ երբ որ գաղղիական բանակ մը Խալանտա ե- լաւ, Կնգղիայի տէրութիւնը՝ գաղղիացի կողմնա- պահ կարծելով իւրանտայիները, վերցուց իրենց բաւարարուելու, Կնգղիայինը միայն բաւական համա- ընելով աս երկու երկրին համար: Աստի ինչպէս հիմա Խալանտա իրաւունք ունէր միայն 105 անդամ խրկելու հասարակաց խորհրդարանը Կնգղիայի, և 32 փառի՝ որոնց իրեքը եկեղեցական է, լրիւտերուն խորհրդարանը կըխրկէր :

Յունաստանի գործքերուն համար նորէն քննու- թիւն ըլլալով սըր Ռոպէրդ Փիլ ըսաւ՝ թէ իրեք տէրութիւնները Կնգղիոյ, Ռուսաց ու Կաղղիոյ միաբան են, որ այսուհետև օգնութիւն չընեն. ինչու որ յունաց կառավարութիւնը իր խոտ- մունքները չի կատարելով պայմանադիրն ալ գրեթէ ոչնչացած կըսուի: Սակայն կերևայ թէ անգղիա-

ցեալ Սեծապատիւ Միքային վրայօք. որուն նման ու- ըրիշ շատ յիշատակութիւններ կան ան պատմութեանը մէջ. ուստի ինչպէս կըտեսնուի՝ աս պատմաբանը գիտու- վին անհիմն են. անոր համար օսմանեան պատմիչին փաս- տաբանը ալ աւելի օրինաւոր պատճառ առաջ բերած կըլլար թէ որ ըսեր թէ, «մոռցուեր է աս երեւելի անձն ալ», որովհետև Կորին Վսեմութիւն Պօղոս Պէյը կեն- դանի ըլլալով «մոռցուելէն» ետքը, ի՞նչ զարմանք է թէ որ հանգուցեալներն ալ միտքէ ելած ըլլան :

«(Օսմանեան պատմութեան աս ան երեսները Տիւզ- եանց ազգասէր ազգատոհմին արժանապէս յիշատակ- ւած պատմութիւնները ըլլալով, չեմ գիտեր Կ. պարո- նին միտքը ի՞նչ է» կըսէ :

Իմ միտքս ուրիշ բան չէ բայց միայն աղգասիրութիւն է, արժանաւոր երեւելի անձանց պատիւը վար չի զարնե- լով. ու ինչպէս Տիւզեանց աղջնական ու վեհմասնայլ աղգատոհմին գովութիւնը արժանապէս գրած է, (որոնց յարգը ու պատիւը մենք ու բոլոր աղջն ալ աղէկ գիտէ) ասանկ ալ ուրիշ երեւելի հայկազուն անձանց յիշատա- կութիւնն ալ պէտք էր զանց առնել կամ մոռնալ. զայն պարտ էր առնել և զայս չթողուլ :

կան խորհրդարանը քիչ մը ժամանակ պիտի շնորհէ վճարական որոշմունք մը ընելէն առաջ :

ԳՆԳՂԻՆ

Փարիզ, 23 Մայիս :

Կաղղիական կառավարութեանը նախանձաւու- ըութիւն տալու մտքով, օրագիրներուն շատը եր- կարօրէն կըխօսին Եւստրիայի հոգորութիւնը՝ Եւ- ըեւեան Լնգկաստանի հետ ուղղակի հաղորդակ- ցութիւններ հաստատելու համար :

«Աս օրվան օրս՝ կըսեն, որովհետև փարիզու մէջ ալ վաճառականներու ժողով մը կըհաստատեն, որ Կաղղիայի ու Չինի մէջ առևտրական կապակ- ցութիւն մը ընելու հոգ տանի, կարևոր կըհամա- ընէր ասանց միտքը ձգել թէ աս բանս արդէն կար- գի դրած են ուրիշ տեղանք, ու մենք դեռ որոշե- լու վրայ ենք: Թրիքիտի առևտրական խորհրդա- ըանը գործակալ մը ընտրեց որ մօտեյս Կնգղիայի Լնգկաստան պիտ' որ երթայ. Կնգղիայի ու Կարմիր ծովու եզերքը վաճառատուններ բանալու է շինուաւ ապրանքներուն համար, որ ետքը Թրիքիտ խրկուելին ու անկէց Եւստրիայի մէջ տարածուին: Աս գործակալին յանձնուած է նաև որ քննէ տեսնայ թէ ի՞նչ տեսակ և ո՞րչափ եւրոպական ապրանք պէտք է խրկել Թրիքիտէն Պոնտիայի, Մատրասի ու Կալ- կազայի վաճառանոցները: Վաճառականութեան խորհրդարանները Վիեննայի Վիենտիկի ու Միլա- նու, խօսք տրուած են որ իրենք ալ հաւասարապէս մասնակից ըլլալու են աս գործոյս համար կարևոր եղած ծախքերուն :

Կըհաստատեն թէ արտաքին գործոց պաշտօնա- տարին Չինաստանէն առած լուրերէն կիմացի որ կայսրը միտք ունի եղեր հրաման տալ որ գաղղիա- ցիք ալ կարող ըլլան ուղղակի Չինաստան երթա- լու, ինչպէս որ անգղիացոց համար աս հրամանը տրուած է: Աս լուրը առնելէն հետև որոշեցին նա- լատորմիդ մը խրկելու ան կողմնոր, իսկ մը Ֆրէ- կաղնիքէ և ուրիշ պատերազմական նաւերէ բաղկա- ցած :

«Վի չի գիտեր թէ աս գերագոյն ու սրբազան Ապ- ըստօք որն է» . . . . գուցէ ուրիշ միտքով առեր է այն սրբազան կապը որ Վերնէ. գերագոյն և սրբազան, ըստ որում Լատուած Վերնէ. կապ ըստ որում նմանը նմա- նին հետ շաղկապելէն ՚ի զատ, հակառակորդները ան- գամ բարոյականութիւնով կըմիաբանեն. ինչպէս երկուքի բաժնուած անգղիացոց ազգը՝ հայրենասիրութեամբ մէկ անձն ըրեր է այն սրբազան Վերնէ. որուն վրայ իրաւ- ունքով խնդրած եմ ու կըխնդրեմ միշտ որ յորդոր գրելի :

«Կողմնասիրութեան համար մեր ազգը բաւական վնաս- ներու հանդիպեր է» կըսէ: Թող ներողամիտ ըլլայ աս պատուելին իմ համարձակութեանս, բայց կարծեմ որ աս խրատը կըպարտաւորէր քիչ մը ժամանակ առաջ (Օսմանեան պատմութեան հեղինակին տալ, որ կողմնա- սիրական առիթներէն զգուշանալով, աղգասէրներուն սիրտը վերաւորելու պատճառ չի տար. եթէ աս զգուշու- թիւնը քիչ շատ ունենային ոմանք մեր հայազգի հեղե- նակներէն, քանի՞ վնասներէ, քանի՞ զրկանքներէ ազգեր- նիս ազատ կըլլար արդեօք: Հարգի վերատեսուչ կարծեմ տեսած ու ցաւալի սրտիւ կարդացած էք «Բօլիկրաֆօ» անուն Վերոնա քաղաքի իտալերէն օսմաստիպ տետրակ-

Աս նաւահանդէսին շին երթալը շատ օգտակար պիտ' որ ըլլայ քաղաքացի վաճառականներուն նպաստակին . աներկիւղ սիրտի սկսին իրենց առևտրական գործաւնութիւնները շինի հետ , պատերազմի նաւերէն ալ բաւական պաշտպանութիւն ունենալով :

Կուստէլըբի վերջին հուստտի լուրերը կը ծանուցանեն , թէ ան երկրի ղեկնաշարժէն եղած վը նասը 110-120 միլիոն Փուանքի կը հասնի : Աս գումարը չափազանց չի սեպուիր : կրէ օրագիր մը , թէ որ մտածենք որ գրեթէ ամէն բան կործանեցաւ ու ջարդուբուրդ եղաւ , տները , գործատուները աննայ կահ կարասիքը և՛ . և՛ : Այդ օրագիրը աս ալ կրէ , պէտք է որ տասը միլիոն Փուանք փոխ տրուի Աստէլըբի երկրին որ քիչ քիչ կարող ըլլան ամէն բան կարգի դնելու :

Եզիպտոսէն Վլոդ պէյին խրկած կենդանիները փարիզ հասան . ասոնց մէջ նորահաս աւուժ մը կայ տեսնալու արժանաւոր , վայրենի կատու մը Մէքքէի էր այժեամ մը (Ճէյրան) երկու ջայլամն (տէվէզուշու) Վիլիկէի երկու միսք քէտիսի , նուսիպացի օրիորդ մը և՛ . նաև քանի մը փղի ձագեր :

ՍՊԱՆԻԱ

Ապտամբուլթիւնը քիչ քիչ մեծնալու վրայ է Սպանիայի մէջ : Առևտու , փոխադրութեան , Օրէնս և ուրիշ քաղաքներուն մէջ ազնուկներ ծագեցան : Հրաման եղաւ որ փրիմ ու (Օրթէկա նախորդ տէփիւթէն) բանտը զըրբին ու դատաստան ըլլայ աննայ վրայօք : Մատրիտէն շատ աստիճանաւոր զինւորներ գաւառները կերթան :

ՊԵՆՆԱ

Պուլքսէլը օրագիրները կը գրեն թէ Պեննայի կառավարութիւնը հրաման ըրաւ որ շոգենաւերու երթուկութիւն մը հաստատուի Միլիթի , Միլիթի քի , կոստանդնուպոլսոյ , Վալիլի ու Միլիթի քաղաքներէ մէջ . և թէ կառավարութեան աս հրամանը 'ի պործ պիտի դըրուի եկող յուլիս ամսու սկիզբները :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Ըթէք , 8 Յունիս :

Յունաստանի կառավարութիւնը մեծ փոյթ մը ունի հիմակ տէրութեան ծախքերը քիչցընելու համար , որն որ պաշտպան տէրութիւնները կը պահանջեն , որպէս զի կարող ըլլայ փոխ աւած ըստը կին շահը վճարելու իրենց : Աս ծախքերու նուազութիւնը գրեթէ ամէն տեսակ ծառայութիւններու համար պիտ' որ ըլլայ , ու 2,500,000 տրախմի պիտի հասնի գումարը : Թնդանութեան գործերու զունդը բողոքովն վերցուցին , զօրաց թիւն ալ շատ քիչցաւ : Օւնագան պաշտօններու մէջ եղող մարդկանց երրորդ մասին ճամբայ պիտի տրուի . վերջապէս՝ քանի մը դեսպաններ ու շատ հիւպատոսներ ալ որոնք Արտապալու այլալայ կողմերը խրկուած են , պիտ' որ ետ կանչուին :

Աս կարգադրութիւնները սկսան գործի զըրբէն : Մ . Քօլէղիսի ու Մ . Գրիբուլիսի ետ կանչուելովն , որոնց առջինը փարիզի ու երկրորդը Վոնտրայի դեսպան էր : Մ . Քրիլիփուլու կոստանդնուպոլսոյ դեսպանատան խորհրդականը ու Մ . Մանգուրանի նոյն դեսպանատան հիւպատոս քարտուղարը , կըսուի թէ հրաման աւին դադրելու իրենց պաշտօնէն . Սէլանիկի հիւպատոսարանը խափանեցաւ . փրէվէզայի հիւպատոսը իր պաշտօնին մէջ պիտի մնայ , բայց առանց թոշակի :

Միլիթի զատ ուրիշ հարկաւոր չափաւորութիւն մըն ալ պիտ' որ ըլլայ ծախքի կողմնէ գաւառներուն կառավարութեան մէջ , որոնց ասկից ետքը տասը կառավարիչ պիտի զըրբին ու տասը իրէք ալ կառավարիչ փոխանորդներ : կառավարիչներուն 300 տրախմի պիտի տրուի ամսական ու փոխանորդներուն 180 : Համալսարանի , տէրութեան խորհրդարանի , եպիսկոպոսարանին ու առողջութեան պաշտօնատարներուն թոշակները նոյնպէս պիտ' որ քիչնայ :

Փիքադօրի Միլիթի հասնելը փոփոխութիւն մը պատճառեց դեսպաններուն մէջ : Յուլիս 1 ին Վաղդիայի պաշտօնատարը թագաւորին ներկայացաւ , ու 3 ին՝ արտաքին գործոց պաշտօնատարին

ընկարանը ժողովք մը եղաւ , ուր տեղ ներկայ էր Մ . Փիքադօրի Միլիթի ու Սուսիայի փոխանորդներուն հետ : Խօսք եղաւ որ ժամանակ մը հաստատուն պարտքին վճարմունքներուն ու երաշխաւրութեանց . բայց դեռ յայտնի չէ թէ ինչ որոշմունք եղաւ ասոր համար :

Մ . Մարդիկէս որու տեղը անցաւ Պօս կոմսը՝ Միլիթի գաղղիացոց դեսպանատան գրագիրը , մօտ օրերս կոստանդնուպոլսու պիտի երթայ , ու դեսպանատան գրագիրն տեղը պիտի նստի :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Վէհրան , 15 Մայիս :

Նապի Խան Վալի Տիվանը Շիրազու կառավարիչ կարգեցաւ Պարահադ Միլիթա իշխանին տեղը , որ իր եղբորմէն Պարսից Շահին կանչուեցաւ :

Հիւսէին Վալի աղա ու Միլիթա Օքթի , որ երկուքն ալ արքայական տընէ են , մօտերս Վաղղիս պիտ' որ երթան Շահին հրամանաւ , մէկը բժշկականութիւն ու միւսը մամթեմաթիզական ուսմունքը սովորելու համար :

ՊԱՆՊԱՆ ԵՍԻՔԻ

Օմուսիս , 18 Յունիս :

Յօժարամիտ կը ծանուցանենք , թէ Մնատուրի ընկերութեան Իզմիրու փոխանորդ Միլիթապիտի Վարանեան կարապիտ Միլիթան , որ անցածները կոստանդնուպոլսու գացիր էր , երեկ Վաղղիայի շոգենաւով վերադարձաւ հոս : Յիշեալ Միլիթան գալուստը մեծ ուրախութեան պատճառ եղաւ քաղաքիս բոլոր հայազգի ժողովրդոց :

Մ . Վեղիվի Երուսաղէմի գաղղիացոց հիւպատոսը անցած հինգշաբթի կոստանդնուպոլսէն հասաւ , ու հետեւեալ օրը Ստրեստանի շոգենաւը մը տաւ իր պաշտօնին երթալու :

Միլիթի փաշան անցած հինգշաբթի Պոլսէն եկաւ Մ . Վսե . Մահսար փաշային տեղը :

Ներուն հատոր 12 թիւ 259 կրեւր . նաև Պատկեր գրականութեան հայոց ըսած խոսքերէն գիրքը Սենտիկ տպած , և ուրիշ տեսակ մըն ալ անանուն գաղղիերէն լեզուով փարիզ գրած , որոնց հայազգի հեղինակները չեմ ուզիր յիշատակել աս տեղս . անոնց մէջը քանի քանի անվայելուչ խօսքերով ճշմարիտ ազգասիրութեան գէմբաներ գրելով մեր բարեպաշտ ազգը ընդդէմ իր ժողովրդի կրնախատեն ու վատահամբաւ ընելու կը ջանան . որու վրայ մինչև հիմակ Հոգովական Սուրբ Միլիթը անգամ իրողամտութեամբը չէ համարձակեր վճիռ ընելու . (տես Տէր Յ . Վարէլէդի իտալացի քահանային շինած "Միլիթիս" անուն գիրքը , հատ . Գ . երես . 102-104 .) ուստի , եթէ չեմ սխալիր . ասանկ բաները վերք պատել չէ . . . . .

"Մ . Մ . պարոնին կը մեղադրէ" , կըսէ . չեմ գիտեր ինչ դիտարկութեամբ հակառակ ցուցունել կուզէ ինծի յիշեալ պարոնին , որ առջի գրիս մէջը ազգասէր հայրենասէր անունով յիշատակելէս 'ի զատ , անոր գիրք գովութեան ու շնորհակալութեան արժանի է ըսած եմ . ու ուրովհետև խիստ վայելուչ ու համոզական կերպով գրուած էր , իբրև թէ յորդորել ուզեցի որ գերագոյն օւ սրբա-

զան կապին վրայ ալ , այսինքն՝ սիրոյ ու միաբանութեան վրայօք ալ գրէ . կարծեմ որ աս յորդորս ինծի պակասութիւն մը չըլլալէն 'ի զատ՝ ճշմարիտ ազգասիրութեան նշան մըն է :

(Սմանեան պատմութեան ջատագովը կուզէ հաստատել թէ , 1828 ին անցքը հարկ էր գրելու ու 1820 ինը չի գրել : Իսկ կարծեմ թէ շատ կըստալի , որովհետև ճշմարտապէս պատմիչ մը վրայ որքան հարկ կար մէկը գրելու , նոյնքան ալ պարտաւորութիւն կար միւսը զանց չառնելու , թէ որ կողմնասէր չըլլայ : Մ ան զի ամէն մեծ գործողութեանց մէջ գովութեան ու պարտաւանաց արժանի պարագաներ կը պատահին . ինչպէս 1820 ի անցքին պարտաւելի մասը առաջ կը բերէ Մ . Յ . Ս . Ս . միլիթ գովութեան արժանի չէր մի այնքան իմաստուն վարդապետներու գալ ու միանալը ազգասիրաբար և միաբանութեան համար ջանք ընելին . միայն քանի մը ուսովաց վարժուներին անվայել հետեւները կուզէ ցըցունել . և զարմանալին ան է որ հին , կըսէ , իբրև թէ պատմութեան մէջ հին բան չի մտնար . միլիթ 1828 ին անցքը նոր է , 14 տարիէն ետքը կը յիշատակէ , և միւսը՝ այսինքն 1820 ինը բնաւ չի յիշեր :

"Թէ Վ . պարոնը աս նիւթիս վրայ նորէն բան գրէ , անոր պատասխանը ինծմէ թող չըսպասի" կըսէ Մ . Յ . Ս . Ս . յարգիլին : Յոյսս հաստատ է որ , ուրիշ ստորագրութեամբ ալ պատասխան չի գրեր . որովհետև լուսաւորեալ գարուս լուսաւորեալ անձանց մէկը ըլլալով , անշուշտ խաղաղութեան ու ճշմարտութեան ալ սիրող պիտ' որ ըլլայ : Սուտի (Սմանեան պատմութեան կողմնասիրական պակասութիւնները բոլորն ալ մարդկային սխալներ կամ մոռացութեան տարով , ալ աւելի օրինաւոր պատասխան տրած կը ըլլար , որով ես ալ պարտաւոր չէի ըլլար ներկայ գիրս գրելու . որն որ գիտեմ ձեր անկողմնասիրութեամբը կը հաւանք հրատարակելու ձեր օրագրին մէջ :

Յարգանք սիրոյ մնամ
Ղեկութեան ձերում
Ղուստա ծառայ
Գ .

—Խուրուզա ըսած նահանգին (Պոլսի գեղը) Սարը Վրէշը օղբու յ կրտիչ անունով թշուառական մարդ մը, չենք գիտեր ինչ պատճառէ ստիպելով, իր հօրեղբայրը զարկեր սպաններ է ատրճանակով (փիշաֆով) տանը մէջ: Երջն գեղին կառավարիչը իսկոյն մարդասպանը ձեռք ձգելով բանտը դրեր է. որն որ առանց ընդդիմութեան խոստովաներ է թէ ինքը խորհրդով մեռցուցեր է զանիկա:

Վերսայի նարնջոյ (Թուրքիոյ) բուրաստանը նարնջի մը կայ որ լըման 432 տարւան ծառ է: Ըս հինաւուրց ծառը որ Մեծ Պարպոն կրկուցի, 1500 Թուականին Վարդիս բերին. ու ան ատենը տուաջինն էր աս տեսակ ծառերուն որ ան երկրին մէջ տեսնուեցաւ. Գրանչիսկոս ան ու Հենրիկոս իրենց Թագաւորութեան ատենը կրպահէին աս ծառը Գօղէնայլ ըսած տեղը, իրենց սիրելի պալատին մէջ:

Փարիզու հարուստ սեղանաւորներէն մէկը երբ որ քանի մը բարեկամներով սեղանը նստած կերակուր կուտէր, խօսք բայուցեցաւ Վարդիսի տէրութեան տարեկան ծախքերուն միշտ եվէլնալուն վըրայօք: Ենդղիացի սեղանաւոր մը որ հոն կրգտնուէր, կրպահէր ըսելով. «Ինչ որ Հումայու շինութեանն ինչչան հիմայ որչափ ատեն անցեր է նէ, ամէն մէկ ըրպէին համար 20 սօլտի (այսինքն մէկ Փուանք) զըրբի հասարակաց դանձատան անտուկը, նոյն գումարը չի հասնիր Վարդիսի 1844 տարւան ընելու ծախքերուն: Վարդիսի սեղանաւորին զըրբըր տաքնալով աս չափազանց հաշուին վրայ շատ զէմ կեցաւ. բայց անդղիացին իր բնական հանգարտութեամբը կըսէր, թէ պատրաստ է հարիւր լըրէ սթէնլին գրաւ դնել իր կարծիքը հաստատելու համար. սակայն տեսնալով որ մտիկ չընէր, այլ պէսպէս պատճառներ մէջ կըբերէ իր ըսածը ջրելու, կըկրկնէր միշտ աս խօսքը. — Պարոն կամ գրաւ (պէս) զիբ հետս կամ լընէ: Սերջապէս զաղղիացին չըրցաւ համբերել ու իր պատուոյն համար պարտք սեպեց իրեն որ զըսուը ընդունի. ուստի շուտ մը հետապայ հաշիւը ըրին:

Համ քաղաքը շինուելէն ՚ի վեր 2596 տարի է. 20 սօլտի ամէն մէկ ըրպէին՝ 60 Փուանք կընէ ժամը. 1440 Փուանք օրը: 43,200 Փուանք ամիսը, 518,400 Փուանք տարին: Բազմապատկելով աս զուամարը 2596 թիւով՝ 1,330,466,400 Փուանք կընէ, այսինքն 74,047,310 Փուանք պակաս 1,404,513,710 Փուանքէն որ ճիշդ 1844 տարվան Վարդիսի կառավարութեանը հարկաւոր եղած ծախքին գումարն է:

Վարդիսի սեղանաւորը քիչ մը շինութիւն ցուցունելով, սեղանին վրայ 2500 Փուանքի զրամանոցի տոմսակ մը ձգեց, ու ելաւ գնոց սեղանէն որ զեռ անուշարար կերակուրները (ինձէ մանձա) կըրած չէին:

Դեկտեմբեր ամսուն վերջերը Ս. Թիէրս պիտի լննուեն իր մեծ պատմութիւնը Վարդիսի, ու պիտի տայ իր տպագրողին, Ս. Փօլէն անուն, որ ձեռագրին փոխարէն հինգ հարիւր հազար Փուանք հատուցանելու է կանխիկ: Ս. Թիէրս Սպանիա, Փօրդուկալ ու Վարդիսի հարաւային գաւառները պիտի պտրտի հաւաստի տեղեկութիւններ ժողովելու որ իր գրքին հարկաւոր են:

—Միացեալ Վահանգի օրագրութեան մը մէջ կըկարդացել:

«Քուրդիս անուն մէկը երիտասարդ աղջիկ մը մեռցունելուն համար Տրոկէտայի ատենէն մեռնելու գատապարտուէր էր. տանջանքին որոշած օրը՝ դատապարտեալը անհամար մարդկանց մէջէն անցաւ որոնք անոր անմեղութիւնը կըվկայէին. հասաւ կախաղանը ու դահլիճը չուանը վեղը անցուցեր էր, երբոր սատիկ ձայն մը եկաւ ականջունն, (մտքը արձրեալ կնիկ մըն էր որ կըպուտար). «Մի՛ մեռցունէք, անմեղ է ան. ես եմ, ես եմ յանցաւորը՝ նախանձուութիւնը (զըսգանձը) միայն իս զըրբուց աս ստակալի ամբաստանութիւնը ընելու. . .»: Ըս ողբալի ձայները հանողը Սիս Կիշա էր, նոյն կնիկը՝ որուն սպանութիւնը զատուորները հաստատուէր էին. դահլիճը թող տըվաւ իր զործքը ու զեռ չուանը աղէկ մը սըխմած չէր որ խզբուի. բայց Վարդիս ինչպէս անոր ձեռքէն գետնը ու մեռաւ: Կերկնայ թէ կախաղանը տեսնալով ու մահաբեր հանգոյցին միայն շօշափելովը, Վարդիս շատ վախցեր ու մեռեր է»:

Շօղկատքով մենամարտութիւն մը:

Չանազան օրագիրներու մէջ կըկարդացել հետեւալ լըրը:

«Նոր տեսակ մենամարտութիւն մը եղաւ Միսսուրիի տէրութեան մէջ (Վմերիգա): Շօղկաւորութեան երկու ընկերութեանց վերակացուները՝ նոյն երկրի գլխաւոր երկաթի ճամբաներուն, որոնք մէկմէկու վրայ ալ կընախանձէին, խօսք բանալով իրենց շոգեկաւքերուն ուժին վըրայօք մէջերնէն մէկը սկսաւ արհամարհել մէկալը, լսելով թէ իրենքինները տասը ստակ չեն ածեր: Երհամարհողը թուղթ մը խրկեց անոր մենամարտութեան հրաւիրելով, որու մէջ կառաջարկէր որ իր շոգեկաւքը վաղցունէ իրենքինին զէմ մի և նոյն գծի վրայ. որ աս կերպով հարկաւ գորաւոր եղողը միւսը պիտի կտոր կտոր ընէր: Բայց որովհետեւ աս երկու հակաակորդները խիստ պատաւաւոր անձինք էին, ու զակընթաց տէր աղաչեցին քաղաքապետին որ ետ ձգէլ տայ աս մենամարտութիւնը. բայց ասիկա՛ որ ինչպէս կերակայ զեռ վայրենի արիւն ունենալով քիչ մը իր երակներուն մէջ, անոնց զէմ կենալու տեղը՝ աղնուական զործք մը սեպեց զան ու հրամայեց որ ՚ի զործ գնեն:

«Մարտի 3 ին երկու հակաակորդ մարդիքը իրենց շոգեկաւքը ելան մինակ. մինակ կըսեմ, վասն զի ամենեւին քուրդներն մեքենազորք կամ ուրիշ մարդ չընդունեցին, թէպէտ անոնք կուղէին որ հետեւին ըլլան, ու շոգին խիստ բարձր աստիճանի հանելով ճամբայ ելան մէկմէկէ երկու մղն հեռաւորութեամբ, ու անթիւ հետաքրքիր մարդկանց ներկայութեանը որոնք աս արտաւոց մենամարտութիւնը ըսելով հոն ժողովըւած էին: Հասան անոնք մէկմէկու՝ ոտքի վրայ կայնած իրենց շոգեկաւքերուն վրայ և զարնըրեցան մէկմէկու. . .: Կաւքին մէկը անցաւ մէկ կալին վըրայէն մենամարտութիւնը լըմնցաւ. Ս. Ույիլէմսօնի գըրըսը ու մէկ սրունքը միայն գոնըրեցաւ. մարմնոյն միւս մնացածը, կաւքը և՛, ջարդուբուրդ եղեր էին: Ս. Ույիլէմսօնի հակառակորդը ամենեւին վնաս մը չի կրեց:

ԱՌՔԻՏՐԱԿԱՆ ԽԱԻՔԻՐ ՏԱՂԿԱՍԿ

Օփուանիս, 18 Յունիս:

Այս անգամ քաղաքիս առևտրական գործառնութեանց վրայ նշանակելու արժանի բան չունինք. միայն աս շաբաթ 250 սրալեայի չափ բամպակ ծախուեցաւ լննուայի համար. աղոր Սօլուճան 205 զուուը խանթարը, միջակը՝ 195 զուուը, ու Վրքաղաճը 167:

Վստիճանք բարեխառնութեան Օփուանիոյ, զիտեալ ՚ի միջօրէի և և գեալ ըստ բաժանման Ոսմուրի:

Table with 4 columns: Item name, Quantity, Price per unit, Total amount. Includes items like 'Սրբաթ', 'Շարաթ', 'Կիրակէ', etc.

ՓՈՍԵՆԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Օփուանիս, 18 Յունիս:

Table with 2 columns: Item name, Quantity. Includes 'Լծնուա', 'Սարսիլիս', 'Թրեստ', etc.

ՃԱՆՈՒՑՈՒՄ

Վէնետիկի Միխիթարեան ուխտին Բաղմալեպ անուն օրագիրը ընդունել ուղղող՝ կընայ Իղմիլ Արշալոյս Արարատեանին զըրտուներ ստորագրել: Արիշ քաղքները ևս, ուր տեղ յատուկ գործակալ չունի տակաւին Բաղմալեպը, կընայ ո՛վ որ ուղէ Արշալոյս Արարատեանին յարգի գործակալներուն զըրտուներ ստորագրել:

Յիշեալ օրագիրը ամիսը մէյ մը կեկայ՝ երկերկու հատ 16 երես ամէն մէկը՝ ութածալ տետրակով:

Տարեկան ստորագրութեան գինը, 3 արծաթ ֆիօրին է, գրեթէ 36 զուուը. ճամբու ծախքը աւանդին վրայ է:

Քարաշէն ծախու տուն մը Պօլսի Եէնիգը:

Որովհետեւ Տօքթու Կալիս բժիշկը Պօլսին երթալ ուղղով իր հայրենիքը, կըծախէ իր Եէնիգընի քարաշէն ծոյղերայ տունը որ ունի իր մէջ միջ սենեակ եւ բարական ձեռով, փոքր սըրս մը, խահանոց, ու խահախանէ երկու նաւակի համար. ունի գեղեցիկ բակ մը Եւրոպայի մարմարիմով յատակած. նոյնպէս է նաև իր մուտքը. ունի նաև իրեր երկրթէ գուռ, վճ սլ երկրթէ սրտուհան:

Այս տանը կից է մէկ ուրիշ տուն մ'ալ փայտաշէն որ ցած մարի կողմը բանուկ ճամբուն վրայ կընայի այս տունն ալ ունի իրեր սենեակ, գեղեցիկ ու մեծ սրահ մը, գեղեցիկ պարտեզ մը զանազան պտղատու ծառերով. ունի մեծ ջրղջ մը (սառնըճ) որ տանընէն հոգիով գեղատաանի մը ամէն պիտոյքին համար բուր տարին կօգտէ: Ցամաքի կողմի գուանը մուտքը շատ աղվոր է ու ճամբան ալ շիտակ ու Մուգաի քարերով յատակած որ մարմարիմեայ բակին հետ կըհարաբարակի: Ծախու տունը ուղղը կընայ ամէնքէն ալ հասկըցողը մը, ու ծախողը հարկւրին 25 վար կընայ աժեցուցած գինն: